

AZOMALA NA NSOGBU YA NA NDU NDI IGBO: NZIPUTA YA N'EJIJE EDEREDE IGBO A HOORO

Si N'Aka

Nnamdi Ani

Ngalaba Amumamu Igbo, Afrika na Eshia

Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka

Email: aninnamdi2016@gmail.com

na

Nkoli Mercy Nnyigide (PhD)

Ngalaba Amumamu Igbo, Afrika na Eshia

Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka

Email: nm.nnyigide@unizik.edu.ng

Umị edemede

Ala bu nnukwu ihe ndi Igbo nwere, nke ha na-asopuru. O bukwa ihe na-echebe mmadu di ka ha kwenyere. Na nkwenye ndi Igbo, mgbe obula mmadu mere ihe, megide ala, ma o bu ihe ala na-aso nso, o na-achu aja ya na ya so, iji medoo ala. Onye a na-ebo ebubo, na-eyipu akpukpo ukwu ya, kwuru n'ala, nuo iyi ihe e boro ya. N'oge gboo, ala na-akugbu onye obula mere ihe ojoo, maobu onye obula aka ya adighi ocha. Ala nwere ike ime ka afọ too mmadu. Mgbe ahụ ka a na-asị na ala ji onye ahụ n'ih ihe o mere. Nke a mere e ji adu mmadu odu ka o ghara ime ihe ala na-aso nso. Ofufe, ugwu na nsopuru ndi ahụ a na-akwanyeburu ala n'oge mbu, na-akpuzi afọ n'ala taa. A na-azọzi ala azo na-enweghi egwu obula tumadi n'ala Igbo. Onodu ndi Igbo jizi azo ala, kpalitere ndi okammuta n'agumagu Igbo, okachasi ndi odee ejije Igbo, n'ideputa onodu izo ala, otutu oghom, na nsogbu di iche iche di n'izo ala. Nke a kpalitere ederede a bu ileba anya n'ejije ndi ahụ e dere, ma ziputara ohanaze, nsogbu di iche iche n-esi n'izo ala aputa. Nchocha a sitere n'ejije ndi a hooro. Ejije ndi ahụ bu: Udo Ka Mma, Ihe Onye Metere na Onye Ulo Egbughu Onye nweta ihe a na-achọ. A gbadoro ukwu n'Atutu usa oguu (Readers Response Theory) wee tuchaa akwukwo ejije ederede ndi a hooro. O bu site n'usoro nkowa ka e si gosiputa ihe ndi a choputara. Nchocha a choputara na ufodu ndi odee ejije Igbo na-eziputa izo ala n'ejije ha. Ozo, a na-esite n'izo ala laa ndu otutu mmadu n'iyi. A choputa kwara na izo ala na-ebute oghaghara na esemokwu n'etiti ndi mmadu na ibe ya, obodo na obodo nakwa ezinaulo na ezinaulo kwesiri idi n'udo. Nchocha a ga-eme ka ndi niile na-azo ala nakwa ndi niile choro izo ala, site na nsogbu ndi ahụ a choputara, chegharia echiche wee gbaso ibi n'udo. N'ih nke a, nchocha a na-atunye alo ka ndi Igbo zeere izo ala ma na-achọ udo n'ih gbasara okwu ala, di ka ufodu ndi odee ejije ziputara.

1.0 Okwu mmalite

N'oge ochie n'ala Igbo, n'obodo ufodu, ndi obodo na-ewe ala n'ogbe n'ogbe. Mgbe ihe di otu a di, ndi nwekoro ala onu na-ewuko ulo onu, ma weputa akuku ha na-ako nri. Umunne nwere ike inweko ala onu, na-ako ihe otu o siri di ha mma. Ihe banyere ala adighi esere ha okwu, n'ih na nwanne na ibe ya na-adi na mma. Nke a mere, Nzeako (1979:131) ji mee ka a mata na o dighi ihe e ji ala eme, karija iko ugbo, iwu

ụlọ na ịkụ mkpuru osisi di iche iche mgbe ochie. Ndi Igbo sitere na nke a, na-enye ala oke nsopuru, ma na-akwanyekwara ala nnukwu ugwu. Ugwu a na-akwanyere ala mere na mmadu anaghi eme ihe ojoo, ka a ghara isi na o mere ihe megidere ala.

Na ndu ndi Igbo, ala bu chi a na-asopuru ma na-akwanyere ugwu. Igbo weere ala di ka ihe di nsọ. O mere ka ndi Igbo nwee iwu na-achi ha. Ogbalu (1979:66) kwadoro nke a wee si, “Ndi Igbo kwetara na ala di nsọ, buru ebe ndi mmadu si enweta ihe na-enye ndu di ka nri.” Ihe ojoo obula mmadu mere n’obodo nke megidere ala, a na-asi na onye ahụ emeruala ala, maobu na onye ahụ mere ‘nsọ ala’. Ya bu, na onye ahụ emeela ihe ala na-asọ nsọ. Nke a mere Ayo (2002:2), ji mee ka a mata na ebe ndi Igbo nọ, ha huru ala di ka uzọ ndi nwuru anwu si aga eluigwe, ebe ndichie bi nakwa ebe obibi chi na-ata onye mejoro ala ahuhu. N’ihi ya, ala nwere onodu puru iche n’ihe gbasara ebimndu mmadu nke gosiri na ala bu ihe kwesiri ikwanyere ezi ugwu. Ihe obula mmadu mere n’ala na-emetuta ala n’uzo di mma maobu n’uzo di ojoo; o burugodu n’uzo iko ya nri na iku ihe okuku, iweputa mmanu, aku di n’ala maobu iru ebe obibi.

Anozie (2003:117), di ka onye huru ike ala nwere, mere ka o dokwuo anya mgbe o kowara ala si:

Ala bu nwaanyi. Igwe bu di ya. O bu arusi na-eme ka ala mee nri ka e si choo. O bu ya na-enye ihe a koru n’ala ikike imita nri. O bu ya nwe omumu. Ala na-ekpechitere onye o nweghi ihe o mere onu ya, “ala lekwa aka m, ala anokwa m gi n’aka, ala nurukwa nke a, ala anukwala ihe a.” maka ihe di njo.

Ufodu ndi okammuta mere ka a mata na mgbe ndi ocha bjara n’ala Igbo maka ikwusa ozioma, azumuhia nakwa ihe ndi ozo, ha mepere ndi mmadu anya imata ihe omimi ndi ozo ala nwere, nke di iche n’echiche ndi mmadu nwere banyere ala na mbu. Mmepere anya ahụ ha mepere ndi mmadu, mere ka ndi mmadu mata na ala bara oke uru. Ha mepekwara ndi mmadu anya imata na ala, na ihe ndi di n’ala, bu ihe na-enye mmadu ego. Ha mekwara ka mmadu mara na e nwere ike igwuputa ihe n’ala. Nzeako (1979:131) si, “Ugbu a, egwu adighi ada otu o si ada mgbe ahụ. Ndi mmadu ahula na ala bara otutu uru. Mgbe ufodu, ndi na-achi obodo anyi na-achoputa otutu ihe bara uru nke di n’ime ala, di ka mmanu, oia ocha dgz.”

Ka mmadu sitere n’aka ndi ocha matagasia ihe ndi a, ugwu ahụ a na-akwanyeburu ala gbanwee. Ala tugharizie di oke mkpa ma bakwa oke uru karie ka o si di na mbu. Nke a wee mee ka ala buru ihe mmadu anaghi atuzi egwu. N’ihi uru na mkpa ala dizi na ndu mmadu, nakwa na mwulite obodo, onye obula n’akuku niile wee chowazie inweta ala ga-abu nke ya, iji nweta uru ndi ahụ ala nwere. Nzeako (1979:131), n’igosi mgbawee a na-ahuta n’ebe ala di n’ihi uru ndi a choputara di n’ala, si:

Mgbe ha malitere igwu ihe ndi ahụ, ha na-akwu ndi mmadu nwe udi ala ahụ ego di ukwu. Mgbe ufodukwa, ndi na-achi achị na-ewere ala ka ha koo ubi, zuo anu ulo di iche iche, di ka ehi, okuko, ewu na aturu. Ha were ala di otu a, ha na-akwukwa ugwo n’ihi ya. Ndi na-achi achị na-eweputa ala iwu ihe di iche iche mgbe ufodu maka imeghe obodo. Uzo ndi a di iche iche ka ndi nwe ala si enweta ego n’ihi ala ha. N’ihi nke a, mmadu niile na-achọ ka ha nwee ala nke ha, ma jiri ya mee ihe

masiri ha. N'oge ugbo a, ndi mmadu amutala iku mkpuru osisi di iche iche, nke ha ga-ereta ego ma ha malite imi ami. Ndi mmadu na-akpakwa okuko n'uzo ndi bekee weputara ohu, nke ga-eme ka okuko ha na-eyi akwa di otutu, ma buo ibu, na nke ga-eme ka ha na-azuputa okuko bara uba, ndi mmadu ga-azuru, gbuo ma rie anu ha. Ihe a mere ka ndi mmadu na-achọ inwe ala n'aka n'aka, ka onye obula jiri nke ya mee ihe masiri ya.

Ihe ndi a mere ka izo ala bido n'etiti ndi mmadu. Ka otutu mmadu malitere izo ala, ndi umunna na-azokwa ala nke ga-abu nke ha. Obodo na obodo na-azokwa ala n'otu aka ahụ. Ndi nwere ala nke ebuchaghi ibu gafewere oke ala nke ha, gawa na nke onye ozo. Onye nwere ala di n'oke ya na onye ozo jizi ike aka na ugu anapu onye ozo ala nke o nwetere. Nke a mere ka ihe di iche iche daputawa na ndu ndi Igbo n'ihia ala. Onodu a mekwara ka ndi mmadu nwewe anya ukwu na anya ufu nke a na-ahuta n'etiti nwanne na nwanne, obodo na obodo n'ihia ala .

N'oge ugbo a, ufodu mmadu bidoro na-erezi ma na-eresikwa mmadu abuo otu ala iji kpata ego, ebe ndi ozo na-erekwa ala ezinaulo ha na-agwaghi ndi ezinaulo. Otutu sichaa n'uzo di otu a nwetachaa ala, ufodu ruchaa ulo, bja were nke foro na-ako ugbo. Ndi zuru ala n'aka ndi na-ere ala oha, enweghi akwukwo ikike na-egosia na ha zuru ala, ha enweghikwa ihe siri ike ha ji egosia ebe bu oke ala ha. Sitezie na nke a, a na-ahuta otutu nsogbu di iche iche. Nke a mere Oluyede (1978:3) ji kwuo na ndi na-enweghaghi ihe, ka na-etufu ala ha n'ihia enweghi ihe putara ihe iji gosia na ala bu nke ha.

Adadama (2013:2) siri na izo ala di n'etiti ndi Adadama nke okpuruochichi Abi di na Steeti Kros Riva na ndi Amaegu Ikwo nke Steeti Ebonyi gbasara ala di n'agbata obodo abuo ahụ malitere ihe kariri afo iri ise. A choputara na otutu ndu ndi mmadu ka ogbaghara ala ahụ riri isi ha, ebe e meruru otutu ndi mmadu ahụ, ebe o nweghi onye maara maka ndi atoro. A hukwara na kemgbe ugu ala ahụ bidoro, emebiela ngwongwo ruru otutu nde kwuru nde najra. Otutu ndi nwurula n'ihia ala ahụ ka e ji egbe Ak-47, Mack 4 na Pump Action gbuo, werekwa mma gbuo ufodu, ma bepụ ha isi. N'ikwado okwu a, n'afọ 1996/1997 ka nchoputa Mendie, Atser & Ofem (2010:4) mere ka a mata na e nwere otutu nghotahie n'etiti obodo na obodo na Steeti Akwa Ibom, nakwa n'etiti obodo nke Steeti Akwa Ibom na obodo ndi ha na ha gbara agbataobi na Steeti Abia. Nke a bu iji ziputa na izo ala ka na-agakwa n'ihu na ndu ndi Igbo n'oge a. Ala ndi ahụ a na-azo azo metutara ala ndi ahụ enweghi ihe doro anya e ji egosia oke ha. Nke a mere Azeez, Ofoh, Onyema, Nzegebule, Ikojo & Onuoha (2013:3) ji si na, "inwe nghotahie n'ihia ala na-aputa ihe n'obodo ndi mepere emepe nakwa obodo ndi na-emepebeghi." Ogbaghara daputakwara n'etiti ndi okpuruochichi Anambara East na Steeti Anambra na ndi Echonwa na Odeke n'okpuruochichi Ibaji nke Steeti Kogi, ha na ha gbara agbataobi. Obodo abuo a na-alu ugu n'ihia otu ala ahụ kewara ha abuo kemgbe afo 1987. O nwekwanughia otu n'ime obodo abuo ahụ nwe akwukwo ikike gosiri na ala bu nke ha maobu nwee akuko koru na ala bu nke ha.

Ndi odee ejije Igbo di ka ndi na-eziputa ihe na-eme nakwa ihe a na-ahụ na ndu ndi mmadu, bidoziri ziputawa uzo di iche iche ndi mmadu si azo ala nakwa nsogbu ndi o na-ebute n'akwukwo ejije ha. Ebumnobi ha bu ikocha akparamagwa di otu a.

N'akwukwo ejije ndi ahụ, ufođụ zowara ala n'etiti nwanne na nwanne, ufođụ zowakwa ala nke na-eme nri nke oma.

Nzeako (1972:131), n'ikowaputa mkpa ala di nakwa usoro mmadu nwere ike iji nweta ala, kwuru:

N'ebe ndi mmadu na-enwe ala n'aka n'aka, ha adighi ebiko onu, n'ih i na n'ebe ndi mmadu nwere ulo ka ha nwere ala. Ma onye choo iga wuo ulo n'ebe o na-enweghi ala, o ga-eji ego ya wee zuru, o buru na onye nwe ala ahụ kwenye ire ala ahụ.

Izo ala bu mmadu ibanye n'ala onye ozo si na o bu ala ya. Izo ala na-aputa ihe mgbe mmadu abuo maobu karia si ebe di iche iche putara kwuo na otu ala bu nke ha. Ya bu, onye a na-ekwu na ala bu nke ya, onye ozo a na-ekwukwa na ala ahụ bukwa nke ya. Izo ala na-adikwa mgbe mmadu chere na ya bu ogaranya nwewere anya ukwu n'ihe onye ozo di ka ogbenye n'udi ka ya megide ya n'ih i na o nweghi onye ga-ekwuchitere ya onu ya. Ihe ga-ebute anya ukwu ahụ nwere ike buru ala a choputara ihe n'ime ya dika mmanu, ala na-eme nri nke oma di ka a huru n'akwukwo nso na Ndi Eze nke mbu, isi iri abuo na otu, bido igu n'amaokwu nke mbu ruo na nke iri abuo na itolu, (1King 21:1-29), ebe Ehab bu Eze Sameria site na-enyemaka nwunye ya bu Jezebel naara Nebot ala ya. Izo ala na-adi n'etiti mmadu na ibe ya. O na-aputakwa ihe n'etiti obodo na obodo. O dikwuzi n'etiti steeti na steeti. Nke a mere Nzeako (1972:131) ji mee ka a mara na obodo ufođụ n'ala Igbo na-enweko ala onu n'ogbe n'ogbe, ma ndi ozo na-enwe ala n'ulo, nke putara na mmadu gaa tinye aka n'ala nke ndi ulo ozo nwe, ogu adaa. Angaye (2003:2), mere ka a mata na izo ala bu nghotahie, enweghi nkwekorita, inwe esemokwu, izo ihe, ogu na agha nke nwere ike idi n'etiti mmadu na ibe ya, agburu na agburu maobu obodo na obodo banyere ala.

Onodu izo ala na ndu ndi Igbo buzi isiokwu putara ihe ndi odee agumagu Igbo, okachasi ndi odee ejije Igbo na-agbadokari ukwu edeputa akwukwo agumagu ha. Ebumnobi ha, bukariri ka ha site n'oru ekereuche ha katoo nsogbu na odachi di iche iche na-esi n'izo ala aputa.

2.0 Atutu Ederede

A gbadoro ukwu n'atutu usa oguu mee nchocha a. Atutu a na-ekwu na agumagu abughi naanji ihe osise e sere n'akwukwo, kama o bu ihe na-eziputa ebumnobi odee nakwa ihe oguu ga-agu iji weputa nghota o nwere banyere ihe o guru. O metutara ka ihe oguu guru n'akwukwo si metuta ya n'obi. Di ka atutu a si kwuo, akwukwo agumagu enweghi otu mputara. Mputara obula akwukwo agumagu ga-enwe, gbadoro ukwu na nghota oguu guru ya nwere banyere ihe o guru. Atutu a kwukwara na oguu abuo guru otu udi akwukwo anaghi enye akwukwo ahụ otu nkowa. Atutu a lebara anya n'otutu uzo ndi oguu na-elegara akwukwo agumagu anya. Atutu a ziputara ajuju abuo; ndi di ka: A na-enye otu akwukwo ogugu otutu ndi oguu guru otu mputara? O nwere akwukwo ogugu ndi ka ibe ha baa uru?

N'igbado ukwu n'atutu a, Gibson (1988) gbasoro usoro "ogugu nkocha" n'ileba anya na nchocha o mere wee choputa na a na-esite na nkocha ziputa ihe ndi na-emegasi site n'ubochi rue n'ubochi. Nkocha ahụ bu ihe oguu ga-agbado ukwu wee ziputa ka o si puta ihe n'akwukwo agumagu ahụ. Di ka Gibson si kowaa ya, o na-enye aka ihuta

mmekorita di n'etiti mmadu nakwa ihe odee dere maka ya n'akwukwo ahụ. Nke ahụ ga-eme ka ndi a kochara ghotā ihe di mma ha kwesiri ime.

Tompkins (1982, gbasoro usoro ogugu nkocha a, choputa na a na-esite n'agumagu ziputa ihe ndi na-adighi mma na-emegasi di ka odee na-esite n'isiokwu ihe o dere ziputa. Tompkins choputara na mkpebi ihe obula mere n'akwukwo agumagu ga-abia mgbe oguu guchara ma ghotā kpomkwem, ihe kpalitere akparamaagwa obula agwa no n'akwukwo ahụ kpara nke na-arutu aka n'onodu ndi mmadu nwere ike ihutagasi onwe ha. O gosiputakwara na oguu na-elekwasi anya n'ihe ndi megasiri n'akwukwo mgbe o na-agu ya enye ya mputara.

Booth (1961), gbadoro ukwu n'atutu a, choputara na ndi odee na-esite n'ekereuche ha nye akwukwo ha mputara nakwa ihe ga-emegasi iji weputa mputara ndi ahụ n'ikpeazu. O mere ka a mata na ndi odee na-esite n'echiche ha dee ihe oguu ga-enwe ngota na ya; ma soro ha hu uwa otu ha si hu ya. O choputakwara na ndi odee na-edeputa ebumnobi ha n'udi ka ha na ndi oguu nwee otu udi nkwekorita n'ihe ha dere. N'aka Booth, ndi oguu na-eme ka a mara na ihe odee dere nwere ihe o na-arutu aka. O mere ka o dokwuo anya, na ndi oguu na-eziputa ihe na-eme na ndu; ndi odee dere n'akwukwo agumagu ha. Culler (1975), n'igbado ukwu n'atutu a, mere ka a mata na akanka ndi odee ga-aba uru mgbe ndi oguu guru ma tapia ihe ha dere n'iziputa ihe na-eme n'elu uwa. O mere ka a mata na ndi oguu ga-eziputa mputara di iche iche n'ime akwukwo agumagu ha guru di ka ndi nwere mmuta n'ihe gbasara agumagu nakwa ndi bi n'elu uwa.

Rabinowitz (1987), n'igbado ukwu n'atutu usa oguu, mere ka a mata na ndi odee na-ebu ndi oguu n'uche mgbe ha na-edeputa ihe obula; ka ha nwee ike soro ha hu uwa otu ha si hu ya. Nke a na-eme ka ha nwee mmasi n'igu ihe ha dere. O na-emekwa ka a mata ogoogo ndi oguu ghotara ihe odee dere. Rabinowitz kwara ka nhazi akwukwo agumagu na-esi enyere oguu aka imata ihe nwere ike ime n'ikpeazu maobu ihe mere odee ji gbaso otu usoro weta esemokwu di n'akwukwo ahụ n'isi njedebe. Nhazi na-egosi ogoogo odee si ziputa mputara di iche iche nke ndi oguu ga-atapia ma ha gusia. White and David (1990) choputara na a na-esite n'iko akuko ihe merela eme, ihe na-eme ugbu a na ihe ga-eme n'ihu, ahuta mgbanwe n'ebimundu mmadu. Ha mere ka a mata na site n'iziputa nsogbu na-adi n'etiti mmadu na ibe ya n'agumagu ederede, ndi oguu na-agbado ukwu na ya elebara nsogbu di iche iche ha nwegasiri anya. Akuko di otu ahụ, na-enyere ndi oguu aka ichoputa uzọ ka mma igbaso, gbochie nsogbu ha. N'ichikota nke a, iko akuko site n'agumagu na-eme ka ndi oguu gbado ukwu n'agumagu lebaa ihe na-eme na ndu ha anya.

Site na nke a, ndi nchocha gbadoro ukwu n'ihe atutu a na-ekwu maka a horo n'ih na ha gbadoro ukwu n'usa ha nwetara site n'ihe odee deputara n'akwukwo ejije ndi ahụ a horo kwaputa ka ihe e dere n'akwukwo si metuta oru nchocha a. A na-esitekwa na nke a ghotā nke oma ihe e dere n'akwukwo ahụ, site n'itapia ma deputa ihe akuko akwukwo agumagu ahụ na-ekwu maka ya site n'usa ha nwetara n'ihe ha guru.

N'iji nke a ileba anya n'akwukwo agumagu ederede, a na-eji ya achoputa ihe niile mere n'akwukwo agumagu ahụ. Site na ya, ndi nchocha ga-atapia ihe ndi putara ihe n'akwukwo ejije ndi ahụ di ka nziputa mmegbu, agwa odee sitere n'ihe o dere agwa

ndị ọgụu ka ha dị ka ya, agwa odee na-agwa ndị ọgụu ka ha metere ebere n'ihị ihe e mere ya, agwa kacha dị ike na agwa ndị adighị ike; dika ha putachara ihe n'ejije ederere ndị ahụ a hoooro maka oru nchocha a. A na-esitekwa na agwa di n'akwukwo kowaputa akparamaagwa niile e ji agwa ndi ahụ kpa, di ka a hutara akparamaagwa ndi ahụ n'ime akwukwo e ji eme nchocha. Ebumnuche nke a bu ikowa ndina akwukwo ahụ, nhazi ihe mere n'akwukwo nakwa ozi odee sitere n'ihe o dere zie. Site na nke a, ndi nchocha ga-esite n'ihe odee deputara n'akwukwo ya gosi ka odee si ziputa ihe ndi a na-ahụ na-eme na ndu, tumadi ka ndi odee sitere n'akwukwo ejije ederere ha ziputa ma katoo izo ala n'ihị oghom so ya.

3.0 NZIPUTA IZO ALA

Na mpaghara a, a gbadoro ukwu n'akwukwo ejije ndi a hoooro wee gosiputa onodu di iche iche na-eweta azomala di ka:

3.1 Ala E Ji Biri Ego.

N'akwukwo ejije a, odee ji agwa di iche iche o webatara na ya ziputa onodu izo ala na ndu ndi Igbo. N'akwukwo ejije *Udo Ka Mma*, odee ziputara ala e ji biri ego di ka ala a na-azo azo n'ihị na Obiekwe amaghi na o bughi ya nwe ala ahụ. N'ihị ajughi ase nakwa anabataghi ndumodu onye ozo, Obiekwe fooro ntutu taa, iwepu ndu onye obula ga-anochi ya uzọ iwere ala ahụ. E ziputara nke a na nkebite edemede a ka Obidiya choputara na ihu adighi Obiekwe bu di ya mma, o wee juo ya ihe na-eme ya, o si ya na obi adighi ya mma, mgbe Obidiya juru ya ihe na-eme ya, o si:

Obiekwe: O bu maka ala Uhu Umuezeukwu. Maduka! Maduka na ndi otu ya! Eziokwu, aga m eme ha ihe n'obodo a. Ekwuola m ihe a mbu, si na atani ga-agwu agwu na-amu oke oke. Maduka ga-anwukwanu maka Uhu Umuezeukwu. Ai! O bukwazi m bu Obiekwe, nwa Odum Omenike? Ariri egbuola m. Mgbe mmuo huru mmuo ibe ya, ha akwa egwu mmuo. (ibe akwukwo 8)

Ka Obiekwe kwuchara okwu a, nwunye ya bu Obidiya wee si ya:

Obidiya: Obiekwe, nna anyi ukwu, onye obi oku! I makwa na utu ofe esighi n'ikwanye oke oku? Iwe na onuma agaghi ekpebi okwu a. Ndorondoro ala a akarijala afo iri abuo. O bu nwanyoo nwayoo ka e ji aracha ofe di oku. Nwayoo na anya udo ka a ga-eji ekpezi ihe niile. Ndi ichie na ndi umunna no. Ndi bu okachamara, ndi bu ha kwuchaa, o gwu. Ndi a niile no n'obodo a, o buru na...(ibe akwukwo 8)

Ka Obidiya ka kpu okwu n'onu, Obiekwe nara ya okwu n'onu, si:

Obiekwe: Taa nwaanyi, mechie onu gi. Kedu otu mu bu Obiekwe? Mu bu eze nwe obodo, ochi agha, mu bu onu na-ekwuru Umubia, kedu otu m ga-esi wedata onwe m ikpo ndi ichie na ndi umunna, ndi m na-achi? Ka ha gwa m okwu ala nna m? Obidiya, I lelala m, I kwuo udi okwu a ozo, gi alaa be nna gi. Abu m Obiekwe! Odum! Omenike! Onu na-aturu Umubia! Uhu Umuezeukwu bu ala nna m. Onye mekata zonye ukwu n'ala a... Onye mekata zonye ukwu n'ala a...(ibe akwukwo 9)

Anabataghi ndumodu mmadu, tumadi n'oge a na-azo ala na-eme ka mmadu ziputa onwe ya di ka onye kacha mara ihe. Nke a mere na o choghi inara ndumodu onye obula tumadi iju ndi ichie obodo nakwa umunna ase. O gosikwara onwe ya ka onye kacha di

elu n'ebe ndi ozo no maka na o nweghi onye ozo puru ikwu ihe ga-eme ma obughi naani ya. Obiekwe ziputara nke a na nkebite edemede a, ka o zaghachiri Obidiya, si:

Obiekwe: Nwaanyi, Obiekwe nwe ulo a na obodo Umubia. Mu...!
Aga m eme Maduka na ndi otu ya emeghi eme maka ala a ha na-achio itinye aka. Abu m oku na-agba ozara, ekwu eme, Igwe na-awa oji. O ji ekete eku mmiri. O bu mu na Maduka. Anyi ga-ahu. Nwata na-amaghi ihe bu agha na-akpo ya aya. (ibe akwukwo 10)

Mgbe obula mmadu na-azo ala, tumadi nke e ji biri ego, o na-enwe atumatu ojojo di iche iche iji nweta ihe o na-azo. A hutara nke a n'okwu Obiekwe gwara umunna bjiara choputa na ihu ya adighi ocha, si:

Obiekwe: Iwe di m n'obi umunna m. Ihe ukwu gaha eme. Okwu ala a di m onuma n'obi. O buru na Maduka ewepughi aka n'ala Uhu Umuezeukwu, isi ya ga-ala n'ime ya, nke m alaa. Mgbe Nkita ga-anwu, o naghị anu isi nsi. O ka onye ka chi ya. O bu mu na Maduka. Abu m oke ohia ruchiri ulo. Ogamba, i ma nke ahụ. Ka a bja ka a bja mere na awo epughi odu. O bu ihe m si ka m gwawa unu. (ibe akwukwo 14)

N'igosi na umunna nwere akonuche puru iche e ji eso ihe obula, Ogamba wee si ya:

Ogamba: Obiekwe, nwanne m, nwee ndidi. O bu eziokwu na onye oku na-agba n'ulo ya anaghi achu oke. O di mma otu okwu a ji si gi n'onu puta. O di mma ka ikuku kuo ka a hu ike okuko anya. Obiekwe, i ma na i bu Odogwu nwe obodo anyi. Okwu ala a esika ike. A naghị ama ama mmadu anaghi amacha oke ala. O di mma ka a kpokuo umunna na amaala ka ha lebaa okwu a anya, maka na mmiri na-ama ohu o na-ama onye kpo ya. A hubeghi nwa egbe anya, a si na nwaanyi anaghi eri ya. Otu a obi na-eme gi pukupuku, i ga-eme emeghi eme ma o buru na i jighi anya udo. Ndi umunna m nwere ike lebaa okwu a anya, nyere gi aka. O ji akwa asa ahụ, mara onwe ya. Okwu m agwu. (ibe akwukwo 14)

Obiekwe wee welie olu ya wee si Ogamba ma o makwa ihe ya bu. O gwara ya na ya bu Eze Umubia, tinyere na Uhu Umuezeukwu bu ala nna ya, na a gaghị ekpere ya ikpe, na a gaghị akoro ya umunna. O gwara ya na Maduka zonye ukwu n'ala ahụ, o mara ihe igwe ji kara ala.

Maduka n'aka nke ya ekweghi na Obiekwe ga-anapu ya ala e ji biri nna nna ya ego. A hutara nke a na nkebite edemede a, ka o siri:

Maduka: Ala nna m ka o choro inara m. Ala Umuezeukwu. Agaghi eme ya eme. Ebe o tinyere aka n'ala a, ihe daputara n'ime ya, ya jikere iburu ya. Ihe nna ya ha huru wepu aka, ka o na-etinye aka, a naghị agwa ochi nti na agha esula. Ukpara okpoko buuru, nti chiri ya. Ijiji soro ozu laa n'ili, nke a bu okwu aka ya. Onye ga ilo mkpuru udara, ya marakwa ka onu otule ya ha. Ma Obiekwe choo m, echere m ya eche. Mmadu gwu, ma ala ga-adiri onye nwe ya. Chukwu, lekwa aka m. Ahapula onye na-emegbu onye ogbenye. Amadiha di n'igwe,

ngwanu. Onye biri si ibe ya ebila, bikonu, unu ekwela ya o! (ibe akwukwo 30)

Izo ala di n'etiti Obiekwe na Maduka dobiru otutu eriri jikoburu obodo abuo ahụ. Nke a bu n'ihu ajughu ase Obiekwe nakwa anabataghị ndumodu obula. A hutara nke a na nkebi ederede a:

Ogbatu: Anyi anaghi alukorita nwaanyi maka ya. Nke ka nke bu na ihe anyi rutara n'ubi, ma nkwa ma ukwa, na nke a kotara n'ala, anyi enweghi ike ire ha kpata nwantiti ego, zuru ihe ndi ozu. Obiekwe na ezinaulo ya etinyela anyi n'ahuhu kariri nke onu nwere ike ikwu. A laala isi mmadu n'iyi, wusa obara kariri akari n'ihu ala a. Anyi etinyela aka n'ihe gbasara ala a, anyi ga-ahu isi ya. Onye gba nkiti chi ya agba. Anaghi asi nwata wepu aka n'oku. Umunna m, o bu ihe m si ka m kwuo. (ibe akwukwo 79)

3.2 Ala A Gbaputara N'Aka Onye E Ji Ya Biri Ego.

N'akwukwo ejije a, odee ji agwa di iche iche o webatara na ya ziputa onodu izo ala na ndu ndi Igbo. N'akwukwo ejije *Ihe Onye Metere*, odee ziputara ala a gbaputara n'aka onye e ji ya biri ego di ka ala a na-azu azo n'ihu na Okezie juru ihapuru Ogbonnaya ala o gbaputara n'aka onye nna ha ji ya biri ego. E ziputara nke a na nkebite ederede a 'Ana m ekwu maka ala Isieke, ala Obinikpa, ala Ezianya, ala Ocha, ala nke Umuhu. O gwula.' Okezie asi, "I kpoola uzu ala ise, kedu maka ala Okpuno? I chefuru nke ahụ chefu? Ogbonnaya asi ya:

Ogbonnaya: Nke ahụ esoghi. O bu ala m, nke m gbaghatara n'aka Ibe. Nke ahụ doru gi anya. Nna anyi jiri ala ahụ nara Ibe akpa ego ato. Tupu nna anyi anwuo, o kwuru okwu maka igbaghata ala ahụ, nke mu onwe m gbaghara, nna anyi wee si m werezie ya maka otu m si gbaputa ya n'ulo ogwu mgbe o rjara orja. Nna anyi o bu na o gwaghi gi maka ala a? (ibe akwukwo 10)

Okezie mere ka Ogbonnaya mara na nke ahụ agaghị eme eme. A hutara nke a na nkebite ederede a:

Okezie: Ihe i na-ekwu edoghi m anya. Amaghi m ihe obula maka ya. O buru na anyi ga-eke ala, mata na a ge-eke ala anyi dum. O bughu otu a, anyi ahapu ya. Onye si ka o ghara idiri ibe ya mma ka ihe ojoo butere ya uzu. Nwata a bu Ogbonnaya eburula anyaukwu ya bia mana a gbaghi uzu Owere mgba o naghị echi. Aghaghị m ima ihe m mere ihe a tupu o chia m n'ukwu abuo. A ga-eke ala dum ahụ. O bughu otu a ihe di abuo otu emee. (ibe akwukwo 10)

Ojuju Ogbonnaya juru na a gaghị eke ala ya gbaputara mere ka Okezie gaa gwa Ezemmiri maka ihe nwanne ya kwuru banyere ala ahụ. Ha kpebie itinyere ya ihe na mmanya nke ha mechara mee, Ogbonnaya nwuo.

3.3 Ala Na-Eme Nri Nke Oma.

N'akwukwo ejije a, odee ji agwa di iche iche o webatara na ya ziputa onodu izo ala na ndu ndi Igbo. N'akwukwo ejije *Onye Ulo Egbughu Onye*, odee ziputara ala na-eme nri nke oma di ka ala a na-azu azo n'ihu na otu ala a kporo ala Akpuka; Onukwube hapuru nwanne ya Ikenna mere nri nke oma. E ziputara nke a na nkebite ederede a:

Ọbii: “Ị na-achọ igwa m na ọ bụ n’ala kponchara, ala Akpuka ka i si bute ji niile a?” Ikenna asị ya, “Eee ọ bụ n’ala ahụ. O juru m anya ka ya bụ ala si rute otutu ji gbara agba n’afọ a.” (ibe akwukwo 4)

Ka ha lawara, ihu wee gbara Ọnukwube, ọ si, “O gbakwara m nnoo ghariji ka Ikenna siri gwute ogbe ji ndi a n’ala akpuka ahụ. Ọbii, i hukwara? Ya bụ na ala kponchara ahụ anyi hapuru Ikenna nwere ike irute udiri ji hachaa otu a?” Ọbii asị ya, “Nna m ukwu, ya bụ ihe gbara m ghariji n’ihi na ọ bụ gi buru uzọ hara ala ndi bụ uruala mgbe a nake ala unu nwere. Ala Akpuka abughi ala a maara di ka ala na-eme nri nke oma.” Nke a mere ka Ọnukwube kwee n’isi si “ka ọ dibagodu.” O mechara gaa n’ulo Ikenna si ya:

Ọnukwube: Ikenna! Ikenna!! Ikenna!!! Akporo m gi ugboro ole? Ikenna, gee m nti n’olu ugbo a, ka m hapu igbu oge gi. Abiara m ka m mee ka i mata na n’oge okoko ihe na-abianu na aga m ako ji n’ala Akpuka. I choo oko ji nke gi, i gaa koo ya n’ala di n’akuku mmiri. O buru na i nwere nti, i gee nti ka m gwa gi. Echetara m na nna anyi hapuru m ala ahụ maka na abụ m diokpara ya. Echetaghị m ya mgbe anyi na-eke ala. Biko wepu aka n’ala ahụ ka udo chia. (ibe akwukwo 7).

Ozugbo o kwuchara okwu a, Ọnukwube na nwunye ya bụ Ọbii na ndi oru mmadu ato mechara gaa na-asucha ala ahụ Ikenna nwere ka oge oko ihe n’ubi ruru. Ikenna huru ha wee si:

Dee Ọnukwube! Dee Ọnukwube kwusi!! kwusi!! kwusi!!! asi m unu kwusi oru. Dee Ọnukwube, gini na-eme ebe a? Gini ka m mere gi i ji na-ana m ala m? (ibe akwukwo 11).

Ọnukwube asị ya:

O gbara gi ghariji? Anyi na-abochasi ala anyi maka oko ihe ubi nke afo a.

Ọbii asị ya:

Ikenna, bia ka i nyere anyi aka ruba oru, o ga-eme ka oru a gwu osiso. I nwekara ike laa n’ulo gi ga kpota oriaku gi. (ibe akwukwo 12)

Ka Ọbii kwuchara okwu a, Ikenna mere ka ọ mata na ọ bụ naani nwaanyi ka ọ bụ, na nwaanyi anaghi etinye onu n’okwu gbasara ala.

Ọnukwube asị ya:

Hm-m! obere nwanne m nwoke, ka m mee ka o doo gi anya nke oma na ewerela m ala m.

Ikenna asị ya n’olu mba:

Dee Ọnukwube, Dee Ọnukwube, o kwesighi na i gara n’ihu na-anara m naani otu ala m nwere.

Ọnukwube asị ya n’otu olu mba ahukwa:

Agwala m gi na o bughi ala gi. Ewerekwala m ala m. Anuhia, zuzuru puo ebe a ka m legharia anya. (ibe akwukwo 13)

Ikenna zaghachiri ma bakwuru ya ogu si ya:

Dee Ọnukwube, mu ka i kporo anu ohia na onye nzuzu maka ihi ala m? Biano! Biakwanu na Dee Ọnukwube ga-egbu m ebe a taa! Dee Ọnukwube, i ga-egbu m n’ala a taa! Bia nu o! Anwo m o! Ọnukwube egbuonu m n’ala m o! Onye anyaukwu! I choo ka ala niile buru nke gi. O gaghi emelata.

3.4 Ihe Ndị Na-Ebute Izo Ala

N'iga n'ihu, ndi nchocha choputakwara na onodu ndi ga-akpalitenwu izo ala di ka ndi odee ejije a hooro si ziputa ha. Ha gunyere:

3.4.1 Mmadu Ikpo Ibe Ya Asi

Mgbe mmadu kporo mmadu ibe ya asi, o nwere ike iwere ala ruru onye ahụ. Mgbe ihe di otu a mere, onye oke ruru ga-adanye n'oke ruru ya; n'oge ahụ, o butezie izo ala. N'akwukwo ejije *Ihe Onye Metere*, a hutara nke a n'akparamaagwa Okezie juru ihapuru Ogbonnaya ala o gbaputara n'aka onye nna ha ji ya biri ego. N'ezie, mmadu ekwesighi ikpo ibe ya asi maka na akpomasi na-emebi otutu ihe ma na-ebute otutu nsogbu na ndu mmadu di ka a huru ebe a.

3.4.2 Inwe Anya Ukwu

Inwe anya ukwu bu ihe ozo na-ebute izo ala. Mgbe mmadu enweghi afo ojuju n'ihe o nwere, o na-eduba mmadu n'izo ihe ndi mmadu tumadi ala. N'akwukwo ejije *Onye Ulo Egbughi Onye*, inwe anya ukwu Onukwube nwere n'ebe naani ala nwanne ya nwere butere izo ala ahụ azo nke butere otutu nsogbu. Nke a putara ihe ebe a: "I na-achọ igwa m na o bu n'ala kponchara, ala Akpuka ka i si bute ji niile a?" Ikenna asi ya, "Eee o bu n'ala ahụ. O juru m anya ka ya bu ala si rute otutu ji gbara agba n'afọ a. O gbakwara m nnoo gharii ka Ikenna siri gwute ogbe ji ndi a n'ala akpuka ahụ. Obij, i hukwara? Ya bu na ala kponchara ahụ anyi hapuru Ikenna nwere ike irute idiri ji hachaa otu a?" (ibe akwukwo 6)

3.4.3 Egeghi ndumodu maobu Ajughi Ase n'Aka Ndi Umunna Di ka Ndi Ga-Ako Akuko Doro Anya Banyere Ala

Mgbe mmadu egeghi nti n'akuko doro anya ima ka ihe si malite, ma choo ibanye n'ihe ahụ, o na-ebute izo ala. N'akwukwo *Udo Ka Mma*, nke a bu isi sekpu nti n'ala Eze Obiekwe na Maduka zoro. Obiekwe egeghi nti na ndumodu Ogamba nyere ya ka a kporo umunna obodo maka okwu ala a.

3.4.5 Igosị Onye Kariri Ibe ya Ike.

Mmadu nwere ike izo ala onye ozo ma o choputa na ya ka kariri onye ahụ sie ike aka. N'akwukwo ejije *Ihe Onye Metere*, Okezie ziputara nke a n'ala nwanne ya bu Ogbonnaya. O mere nke ahụ iji megide nwanne ya. Nke a putara ihe ebe a: I kpoala uzo ala ise, kedu maka ala Okpuno? I chefuru nke ahụ echefu? Ihe i na-ekwu edoghi m anya. Amaghi m ihe obula maka ya. O buru na anyi ga-eke ala, mata na a ga-eke ala anyi dum. O bughi otu a, anyi ahapu ya. Onye si ka o ghara idiri ibe ya mma ka ihe ojojo butere ya uzo.

4.0 Ihe Ndị A Choputara

Site na ntucha ejije ndi a hooro, ndi nchocha choputara nsogbu na odachi di iche iche si n'izo ala aputa. Ha gunyere:

4.1 Ogu

Izo ala nwere otutu nsogbu, odachi na ihe oghom di iche iche. Nsogbu ndi ahụ gunyere ndi a: Ogu, agha, igbu na ikwafu obara mmadu, di ka ha putara ihe n'akwukwo ejije ndi e ji mee nchocha a:

N'akwukwo ejije *Udo Ka Mma*, Okpatu gara na nke Uchenna maka oku oriri o kpoo ha, wee si, "... Esemokwu di n'etiti Eze Obiekwe na Maduka, onye Ndikpa adoola ihe. Mmadu enwekwaghi ike iga ikwu nne ya n'udo. Ihe niile a na-eme eme, buzi n'ize ndu. Onye Umuebija na onye Ndikpa anaghi esi otu uzo aga." Ka ya na Uchenna ji okwu n'onu, ha bidoro nwa mkpotu si n'ime ulo apata, nke bu esemokwu Osuagwu na Iwueke onye obodo Umuebija na onye obodo Ndikpa na-enwe banyere mmanya n'ulo Uchenna. Ka mba ogo, iru aka, mkpari na akomonu na-ari ibe ya elu n'etiti mmadu abuo ahụ, Iwueke wee si, "Nwata aka nsj. I si gini? I chere na nke a bu Uhu Umuezeukwu unu na-acho inara anyi? Egbe..." Ka o kpu okwu a n'onu Osuagwu awuo Iwueke mmanya di na mpi ya, ogo tasuo. Ha bidoro tuwa oche, kuwasia udu mmanya ma na-awukwa mmanya di n'iko aghara aghara. Ka nke a na-aga, otu olu etie, "Ndikpa gbaanu-o! Emeghi eme emelanu n'Umuala-o! Umuebija na-acho ikpochapunu anyi-o!. Maduka olee unu-e! Umụ Odum Omenike na ndi umunna ha na-acho igbu anyi-o! Gbatanu n'ebe-a-o!" Ekwe ogo bidoro dawa.

4.2 Onwu ike

Ndi agha si n'obodo Ndikpa na Umuebija bido na-agbabata n'ulo Uchenna. Agha wee su n'etiti Ndikpa na Umuebija. Ndikpa wee na-asi, "Kedu ha? Biawa. Biawa ka i hu onwe gi n'anya taa. Okwu ala a ga-ebi taa." Ka onye agha Umuebija tigburu onye Ndikpa wee hu na onye agha Ndikpa ozo no ya n'azu, o gbapuru oso, onye agha Ndikpa wee chwa ya na-asi, "He-e-wo! O gbuola Okori-e! I na-agba oso? Chere! O bu mu na gi taa." O chugidere ya wee jide ya ma gbuokwa ya. Otukwa ka ozu ndi mmadu bidoro dorochaa aghara aghara, ebe ndi foduru jizi oso na-agbapuzi na-ala obodo ha. Otu onye agha Ndikpa bjakwutere ha gwa ha na Umuebija egbuola Okorie, o wee kwaa akwa si:

Okorogu: Ndi iro egbuola ome mma Ndikpa. Oke enyi m, onye m huru n'anya. Ha ewerela obi ojoo napu anyi dimkpa anyi. Odum na-achi agha ka ikuku. Onye agbata obi m. Ha agbalagala hapu akara obara njo ha mere. Kedu otu anyi ga-esi beere gi akwa, Okorie nwanne m? Akwa ejula m isi. Anya mmiri na-adapuzi m ka nkume. Kedu ihe anyi ga-eji enwoghachi gi? Ochi agha a huru n'anya, onye na-enyere m aka. Onye na-atu agha? Ndikpa, bewenu akwa. Unu atufuola mmadu. Ukwadaada n'ukwu nkwu. Ihe na-abughu ihe achupuola unu n'uju, wee chuba unu n'iri uju. Ndu kedu ihe i bu? Kedu ihe i bu? Ma nchekwube anyi no na mmeri, ka anyi nwee ndidi. E-wo-o! Ndidi anaghi edite onwu. Anya mmiri biko ju m anya, ka m beputa obara. Obi ochi agha, biko hapu m aka ka m bee akwa na onwu emeela m ihe. Onwu emenyuola m anya. Obi adaala m mba. Biko jidenu m, ike agwula m. (ibe akwukwo 61)

Izo ala bu ihe jogburu onwe ya ka udele ma sigbuo nkakwu n'isi. O na-ebute onwu erughi eru, obi mgbu na akwa ariri. Onwu Uchenna n'agha ahụ malitere n'ulo ya mere ka olu si Umuebija bee akwa ariri si:

Otu olu: Ama anyi na-egwu egwu eruchiela. Ebe anyi na-ezu ike aburula ebe e metoro emeto. Ndi ihe oma diiri njo anyuchiela ebe niile na nsj. Oke ohia anyi niile aghola ozara. Obodo oma anyi aburula ebe a na-atuba ndi nwuru anwu, ebe a na-awufu ihe a zatara n'ama. Ulo anyi huru n'anya aburula uhu, ahijia erugidela ha. Agha emebiela ihe. Ka onye na-eli mmadu ghara ili m. Ka onye na-eli mmadu lie naani ukwu m, ya hapu eze obi m na isi m, ka ndi nwe m, ka ndi enyi m hu

ihu m, ka ha bja hu ihu m, ka ha hu anya m. Ekwe anaghi adazi uda oma. Nkwa adaghariala. Ube ekwe buzi akwa akwa, ahuhu uwa, akwa uwa, uwa ojo! Ekwe adagharialanu-o! Akwa uwa, uwa m, uwa ojo! Geenu nti n'akwa uwa m, uwa ojo! Geenu nti n'akuko m, onye ga-akwara m uwa m-o-o. Ihe ojo akpoola mpere ihu, isi ya atoola n'uko. Ihe mere mpere emeela m. Oku e kuola m n'aka ekpe. Aka anwuola n'akuku. Onya amaala nwika. Umunne ya no n'iri uju. Ihe ojo akpoola mpere ihu. Mmiri ejula n'ube, ma o nweghi ike ichi achi. Chi ejuela n'ulo anyi no na-auu mmanya na-auuri ouu. Oku agbariela oke ohia Umubia. Mgbada na-achizi umu ya acho. Oso apuola ele n'ukwu. Ike agwula ndu. Geenu nti n'akwa uwa m. Geenu nti. Erugbuola m onwe m n'uju. Uchenna, onwu gi abiakwutela m n'ike, wee chipu m ukwu n'ama. Kedu ihe i buru gaa ahia, ahia gi jiri zuchaala azucha? Chi ejibidola m. O nweghi ntutu na-enweghi anya. O nweghi mma na-enweghi ire. Hewo-o! Onwu onye na-abia n'udi di iche iche. Anyi bu ndi ngaringa uwa. Di ka ewu, aka n'elu, ka anyi wee nwee ike metu elu igwe aka. Otu ubochi n'eketere ehie, onye obula ga-ala, laa n'elu ka ikuku. A ga-ebu ya n'ubu ka o na-ala n'ala mmuo. Mgbe m nwuru, biko unu elila m n'oke ohia, ka ogwu ghara idogbu m, ka ogwu ghara ikpogbu m. Unu elila m n'oke ohia, ka mmiri si n'oke ohia na oke osisi ghara itagbu m. Lienu m n'okporo uzogbu na Nkwogbu ebe anyi na-agba Udubere, ebe anyi na-agba mgba. Obi m chorogbu uda ekwe, obi m chorogbu uda oja. Ka ndi na-agba Udubere machie obi m ike, ka obi m na-anu ukwu na-agba Ntija, egwu na-eme m okorobia. (ibe akwukwo 63)

Ihe ojo na-esi n'izo ala adaputa abughi naani mmadu ka o na-ewute, o na-ewutekwazi ndiichie. Ndi kwenyere na ndi nwuru anwu na-eleru ndi di ndu anya. Nke a putara ihe n'olu a bere akwa ariri n'ihu onwu gburu Uchenna n'agha daputara n'izo ala di n'etiti Ndikpa na Umubia. O metutara mmadu. Nke a putara ihe n'ebe a mgbe o gwara Obiekwe si:

Obiekwe, nwanne m, ike agwula m n'ebe i no maka okwu gbasara ala Uhu Umuezeukwu. Esemokwu gi na Maduka bu maka ala a. Otutu ndu alaala n'iyi maka ala a. E mefuola otutu ego maka ala a. Ekwo, ikpo asi, onuma, na ihe ojo niile adirila n'etiti Umubia na Ndikpa maka ala a. E kwuwe ihe ndi merelanu, ike agwu onu. Leenu, o bukwa nne na nna Ogbatu bu onye Ndikpa? Kemgbe i bidoro ndorondoro ala a, gi na nna gi ha, umunne enwebeghi ike ihu umunne ha. Oke ogwu, iso iyi na inye nsi di n'obodo abuo ndi a abughi ihe a na-ekwu ekwu. Otutu ihe emebiela...

4.3 Igwo ogwu ojo

N'akwukwo ejije *Ihe Onye Metere*, ka Maazi Okezie gbusiri Ogonnaya noro na-eche ihe umunna ga-ekwu maka ala ahu na ihe o ga-eme, o kpebiri na ya ga-egbu Uchenna nwa nwoke Ogonnaya, o kpoo ndi ogbuu ato, Ahaotu, Ahazie na Okoro. A hutara nke a na nkebite ederede a:

Okezie: O bu m ziri ka a kpoo unu. O di ihe m chorogbu ka unu ruorogbu m. Ihe ahu bu iwepu ndu otu nwata nwoke na-etinye anya n'ihe na-abughi nke ya. Ubochi unu ga-aruru m oru a bu ubochi Eke abuo na-abia. Unu

ga-aga n'uzo mmiri Akpakaolu ga noro n'ihe di ka elekere iri na abuo wee chere eche. Nwata nwoke a di ocha too ogologo nwekwaa imi ogologo. Nne ya gwara onye umunna anyi na o ga-alota ubochi ikpe ahụ n'oge elekere abuo nke ehie. O ga-agafe uzo ahụ n'ihe dika bido elekere iri na abuo wee ruo elekere abuo nke ehie. Mgbe unu jidere ya, gbuonu ya, tunyekwanu ya na mmiri Akpakaolu ka m hu ebe o ga-anọ were zoọ ihe nna ya. Umunwoke ndi foduru ga-ala ebe ha si bja uwa a n'oge na-eteghi anya. (ibe akwukwo 50)

Site n'okwu a, a hutara na o nweghi ihe puru iwepu ndu mmadu ngwangwa ka izo ala. Onye na-azo ala anaghi anu uka oma. O nakwaghi eche uche oma banyere onye ya na ya na-azo ala. Nke a putara na izo ala na-ebute oke mmegbu n'uzo niile iji nweta ya bu aku.

Ka ha gbuchara onye ahụ na-amaghi na o bu nwata Okezie jiri oso gbapu, otu nwaanyi beweziri akwa na-eti mkpu si, "Umunna! Aru emeela n'obodo anyi o o!! Anya m huru nti m n'uzo Akpakaolu ugbo a. Ozu nwata nwokorobia togboro n'akuku ohia, egwu ekweghi m lezuo ya anya mara onye o bu."

Ka Okezie na-anuri na-asi na ozi ya ziri anwuru oku eruola eligwe aka, na ikpe ebiela n'ihia na Ahudiya, umu ya na ala dum aburula nke ya, enyi ya bu Ezemmiri gbata na nke ya si ya, "Okezie! Gbata na mmiri erie gi! Aru emeela gi! onye mere ihe a?" Ka Okezie garuru ebe ahụ choputa na o bu nwa ya ka e gburu, o si:

Okezie: Chi m o! chi m o!! Anwula m !!! Egbuola m, ha anarala m otu anya m ji isi ugwo. Kedu ihe m no ndu eme ugbo a? Ahamefula nwa m alaala. Aha m efula mu o o! O bu gini ka o mere ha? Ahamefula, gi na onye ka o na-esere n'ua a? O di onye i naara ihe ruru ya? O di onye i gburu maobu onye i kporo iyi ka o nwua? Kedu ndi mere gi ihe a? mmiri erughi eru amagbuola m o o o! (ibe akwukwo 61)

Izo ala na-eri isi onye amaghi ihe obula banyere ya nakwa ndi mara ihe banyere ya. Ka Okezie n'ebe akwa ariri na-ekwuputakwa ihe ojo o ya na enyi ya mere, o gwara nwunye ya ka o ga kpo onyi ya Ezemmiri, nwunye ya jiri oso gbaga na nke Ezemmiri gwa ya na Okezie na-asi na o bu enyi ya rafuru ya, ya wee gbuo Ogbonnaya. Ezemmiri n'olu egwu na ahụ oma jijiji gwara nwunye Okezie ka o ghara igwa onye obula ihe di ya kwuru na o bu nkugheri onu ka o na-ekwu. Ka nwunye Okezie lawara, Ezemmiri ewete ogwu o ga-eji gbuo Okezie tupu ihe zoro ezo aputa ihe. Tupu Ezemmiri abata n'ulo Okezie, Okezie agbawalarii ukwu ya tiko tiko, Ezemmiri bulite ya ntakiri tunye ya ogwu n'anya na n'imi, o maa uzere ugboro ato malite ikwu okwu si, "Ezemmiri! Ezemmiri!! onwu na-akpo anyi oku n'ama."

4.4 Ikpa nkata ojo megide mmadu

N'akwukwo ejije *Onye Ulo Egbughi Onye*, Onukwube chowara uzo o ga-esi wepu ndu nwanne ya bu Ikenna ka ya were ala ya, ya na nwunye ya bu Obi kpa nkata, zipu ada ha nwaanyi bu Adaugo ka o gaa na nke Igwe, zuru Ikenga Igwe. Adaugo mere nke a, wegara Onukwube Ikenga ahụ, ya gaa zobe ya n'ulo Ikenna. Iwu obodo bu na a ga-eli onye obula a huru Ikenga ahụ n'ulo ya na ndu. Ka ndi odibo Igwe malitere igaghari ulo di iche iche icho Ikenga a, Ikenna huru Ikenga n'ime ulo ya, nsogbu wee di. Ikenna n'ahu oma jijiji gbapu oso gbakwuru nwanne ya Onukwube si ya, "Dee Onukwube,

amaghị otu Ikenga Igwe si bata n'ụlọ m." Nke a nyere Onụkwube obi uto, ya jiri aghugho si ya, "Hei! Ikenga Igwe na-efu efu, n'ụlọ gi, o fere efe?" Ikenna malitere bewe akwa, sekpuru ala jide Onụkwube aka na-ebe akwa si, "Ewoo! Ndị iro egbuo m o! O bughị m zuuru Ikenga Igwe o-o! Ezughị m Ikenga Igwe!" Nwunye Onụkwube batara juo ihe na-eme, di ya gwara ya na Ikenna zuru Ikenga Igwe, o si, "Hei! Ikenga Igwe? Ewoo! Onye ohi. Ikenna, onye ohi. Hei! Ikenna, onye ohi." Ka ndi odibo Igwe kpuru Ikenna na-apu, Nneoma wee guru egwu a soro ha n'azu. "Ije uwa lee-e, ije uwa lee-e, ije uwa lee-e, ije uwa siri ike. Ihe nwanne mere nwanne ya, onye ka o ga-akosara? Ebubo nwanne boro nwanne ya, onye ka o ga-akosara?."

Obodo kpebiri na a ga-eli ya na ndu. Ha kpuru Ikenna baa n'ajo ohia ebe e gwuru ili ma were omu kechie ya aka abuo. Ka Dimgba na Nonso tubara Ikenna n'ili ahụ, na-ekpochie ya aja, Ikenna were olu ike ikpeazu si:

Ikenna: Unu na-egbukwa m na nkiti. Aka m dikwa ocha! Aka m di ocha. Amadioha nwe ala Amandu, boo obo! boo obo! asi m gi boo obo! Ije uwa lee-e-e, ije uwa lee-e-e, ije uwa lee-e-e, ije uwa siri ike. Ihe nwanne mere nwanne ya, onye ka o ga-akosara? Ebubo nwanne boro nwanne ya, onye ka o ga-akosara? (ibe akwukwo 52)

Izo ala na-emekwa ka nwanne ghara imazi nwanne ya. Nke a na-ebute iro ebighibi.

5.0 Nchikota na Mmechi

Ndi odee ugbu a na-esi n'ederede ha di iche iche akuzi otutu ihe iji mee ka a mata ihe di mma nakwa ihe ndi adighi mma. Ha na-eziputazi mkpa o di ndi mmadu ilaghachi azu na nkwenye e nwere na mbu banyere ala ma na-eme ka a mata na izo ala adighi mma. Ha na-eziputa otutu oghom na-esi n'izo ala adaputa. Izo ala na-ebute inwu onwu ike, inweta aha ojo, imebi ngwongwo e ji ebi n'ulo nakwa itikpo ulo, obi nkoropu na mmeru ahụ.

Akwukwo ejije ederede Igbo ndi e ji wee mee nchocha a bu udi na-eduzi ndi choro ijeghie uzo; uzo ha ga-esi eje. Onye huru ka izo ala n'udi ya di iche iche si ebutere ndi mmadu nsogbu di iche iche na ndu ha ga-amata na ihe na-eme mmadu si ya n'aka n'ezie. Oghom ndi si na ya aputa na ndu ndi mmadu gosiri oke mkpa o di bu isepu aka na ya; nke gosikwara uru nchocha a baara ohanaze. Chukwuezi n'akwukwo nke ya gosiri na udo ka mma karia tigbuo zogbuo n'etiti mmadu na ibe ya n'ihe obula metutara azomuala. Ihe mmuta ndi ozo di n'akwukwo niile e ji mee nchocha a ga-emekwa ka ohanaze mata uru agumagu ederede bara na ndu ndi Igbo

Site n'ihe a choputara ma ziputachaa n'akwukwo ejije ederede Igbo ndi a horo maka nchocha a, o ga-abu ihe mara mma nke ukwu ma o buru na mmadu niile okachasi ndi Igbo ewere aka ha hu nsogbu na onodu ojo di iche iche ndi mmadu no n'ime ya ugbu a n'ihia azomuala. Nke a mere na nwoke na nwaanyi obula huru ihe oma na oganihu n'anya ga-etinye uchu n'ime ka izo ala n'uzo obula kwusi kpmkpm n'ihia na o bu udo ka esemokwu mma.

Edensibija

- Adadama, I. (2013, March 16) "Ebonyi/Cross River Land Clash", Vanguard. [www.http://vanguardngr.com/Adadama/Ikwo_land_crisis](http://vanguardngr.com/Adadama/Ikwo_land_crisis). Accessed: 15th September, 2018.
- Anaelechi, B. C. (1974), *Udo Ka Mma*, Ibadan: University Press.
- Angaye, G. (2003), Causes and Cure of Conflict in Nigeria. (Online). Available: <http://www.nigerdeltacongress.com/graticles/causes-and-cures-ofconflict-inhtml>
- Anozie, C. C. (2003), *Igbo Kwenụ; Akụkọ na Omenaala Ndị Igbo*. Enugu: Computer Edge Publishers.
- Ayo, S.B. (2002), *Public Administration and The Conduct of Community Affairs Among The Yoruba in Nigeria*. Institute for Contemporary Studies. Oakland: California.
- Azeez, I.O., Ofoh, M.C., Onyema, M.C., Nzegbule, E.C., Ikojo, H.O., and Onuoha, G.C. (2010), Conflict of land tenure and tree tenure on land use and management among agro-based house holds in Nigeria. *International Journal of Advanced Agricultural Research (IJAR)*,1. 53-62.
- Booth, W.C. (1988), *The Rhetoric of Fiction*, Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Culler, J. (1975), *Structuralist Poetics: Structuralism, Linguistics, and the Study of Literature*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Gibson, W. (1988). Authors, Speakers, Readers, and Mock Readers. In J.P. Tompkins. *Reader-Response Criticism*. (1-6) Baltimore: MD: John Hopkins University Press.
- Holy Bible: King James version
- Isichei, E. (1976), *A History of Igbo People*, London: Macmillan.
- Joyce, I. O. (2012), *Onye Ụlọ Egbughị Onye*, Onitsha: Lincel Publishers.
- Mba, B. M. (2017), *Theories of Contextual Linguistics*, Akwa: Amaka Dreams.
- Mendie, A., Atser, J., and Ofem, B. (2010), Analysis of Public Land Acquisition in Akwa Ibom state, *Nigeria Journal of Human Ecology*, Vol. 31(3), pp. 197-203.
- Nzeako, J. U. T. (1972), *Omenaala Ndị Igbo*, Lagos: Longman Nigeria.
- Nzeako, J. U. T. (1979), *Odinaala Ndị Igbo*, Lagos: Longman Nigeria.
- Ogbalu, F. C. (1979), *Omenaala Igbo*, Onitsha: University Publishers.
- Okediadi, N. (2002), *The Onye Metere*, Enugu: Unik Prints.
- Oluyede, P. (1978), *Nigerian Law of Conveyancing*, Ibadan: University Press.
- Rabinowitz, P. (1987), *Before Reading: Narrative Conventions and the Politics of Interpretation*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Tompkins, J.P. (1982), An Introduction to Reader-response Criticism. In J.P. Tompkins. *Reader-Response Criticism*. (9-13) Baltimore: MD: John Hopkins University Press.
- White, M. and David, E. (1992), *The Straight Mind and other essays*. Boston, M.A: Beacon.